

“Ne mým jménem”, aneb jak aspoň trochu zatnout Molochovi tipec

- CZ24 News | 27. června 2020

Psychologie je obor, ke kterému je hodně lidí z oblasti “tvrdých věd” skeptických a znám i takové, kteří jej zavrhnou úplně. Myslím si, že je to moc zjednodušené vidění. Ano, z principu nejde o příliš exaktní oblast bádání, ale některé výsledky jsou prozkoumány lépe než jiné. Patří mezi ně Milgramův experiment, který studoval lidskou poslušnost.

Schéma Milgramova experimentu: E – vedoucí pokusu, T – „učitel“ (skutečný respondent, „trestal“ žáka), L – „žák“ (spolupracovník vedoucího, byl „mučen“ učitelem/respondentem)

V Milgramově experimentu měli studenti v roli “vyučujících” dávat trestné elektrické šoky neviditelnému člověku za plentou, když udělal v nějakém jednoduchém pokusu chybu. Šoky se pozvolna zesilovaly až k hranici, která byla jasným ohrožením života.

V místnosti s nimi seděl i experimentátor, který v případě váhání pronášel věty jako “Je naprosto nezbytné, abyste pokračoval!” a “Nemáte žádnou jinou volbu, než pokračovat!”, ale zásadně *bez konkrétních výhrůžek*. Ani snížením odměny jim nehrozil, natož pak něčím závažnějším.

V základním uspořádání pokusu většina experimentujících pokračovala s grilováním neviditelného subjektu až po maximální možné napětí 450 voltů, a to i přesto, že jejich oběť za zástěnou křičela, naříkala, prosila a sténala bolestí. Lidi jsou poslušní. (Oběť ovšem žádné šoky nedostávala, byl to herec.)

Výsledek Milgramova experimentu poněkud zděsil tehdejší veřejnost, ale různé jeho varianty, vyzkoušené v průběhu let, dávaly podobné výsledky. Lidi jsou poslušní, ať už pouštějí elektřinu do člověka nebo do roztomilého štěňátka (slabý a neškodný proud, což ale účastníci pokusu nevěděli).

Jako cokoliv kontroverzního v psychologii, i Milgramův experiment si vysloužil kritiku ze všech stran – v měkkých vědách není nic dokázáno “natvrdo” – ale řekl bych, že pro člověka, který se nad tím zamyslí, jeho výsledek takové překvapení není. Použijeme-li klišé, na holocaustu se podílela spousta vzorných tátů od rodiny. O tom, co japonská armáda zvládla napáchat při dobytí Nankingu, by si citlivější povahy neměly ani číst. Přitom to nebyly žádné jednotky sestavené speciálně z psychopatů, ale převážně běžní branci odvedení od maminky. Dočasně tam zavládla nová norma a najednou šlo veškeré zdvořilé japonské vychování stranou.

Tahle vlastnost ale není jenom negativní. Bez ní bychom nejspíš nedokázali koexistovat v milionových mraveništích, která jsou pro savce našeho typu naprosto nepřirozená. To, že ráno může tramvaj plná nevyspaných a vystresovaných lidí, kteří se navzájem pošťuchují a zasahují si do osobního prostoru, přejet z konečné na konečnou, aniž by se její osazenstvo servalo, je vlastně malý zázrak. U našich nejbližších žijících příbuzných, šimpanzů obecných, bych na to rozhodně nevsadil.

(Zajímavé je uvědomit si, že malé děti, které toto zažito ještě nemají, sahají při frustraci k fyzické agresi daleko snáz. Viz: každé pískoviště.)

Fenomén digitálního lynče je nebezpečný tím, že tuhle naši zabudovanou konformitu jaksi *hackuje*. Ve stejném slova smyslu, jako když skutečný hacker útočí na počítačový systém za pomoci slabiny, kterou objevil. Tlupa agresorů, která se seběhne kolem jedné oběti, vytvoří svým jednáním jakousi novou normu, vůči které máme tendenci zapadnout – ustrašeně a nervózně, se špatným pocitem v břiše, ale přeci jen – do mlčícího davu v pozadí. Leckdy nás ani nenapadne ptát se, jestli náhodou nejsme s těmi svými pochybnostmi a nesouhlasem ve **většině**.

Přitom je klidně možné, že jednoho dne nebude ani stačit pouhé mlčení. Dnešnímu virtuálnímu Molochovi většinou stačí, když mu nikdo neodporuje, ale občas situace zajde až k aktivnímu sepisování a podepisování různých petic za něčí postih a osobně si myslím, že k tomu bude docházet čím dál častěji – zvlášť když se dívám na to, jaké popularity dosáhlo za mořem heslo “Silence is Violence”, které neznamená nic jiného než “Kdo není s námi, je proti nám.”

To není nic nového, tahle kniha mapuje různé rezoluce školních a pracovních kolektivů k případu Milady Horákové. Nepříliš povzbudivé čtení, zvlášť když si uvědomíte, že většina těch lidí to tak nemyslela a proti Horákové nic neměli.

Milgramův experiment byl uspořádán bez výhrůžek. V případě Milady Horákové byl ovšem zatraceně dobrý důvod se bát následků, což efekt samozřejmě umocňovalo. A je potřeba si uvědomit, že i když ten současný virtuální dav nemá v rukou pušky a oprátky, přesto také hrozí svým obětem vážnými problémy. Jejich cílem není jen se vyzuřit, ale dosáhnout konkrétního postihu, třeba ztráty zaměstnání, a ideálně i nemožnosti sehnat zaměstnání nové (aspoň v oboru). To není malá škoda, to je docela průšvih.

Totéž se týká vymazání ze sociálních sítí, kde sice samozřejmě přítomen být nemusíte, ale které zejména podnikatelé a různé veřejně činné osobnosti využívají ke kontaktu se svými zákazníky, čtenáři atd. Pokud si někdo vybudoval určitou sociální strukturu online, její ztráta znamená ztrátu velkého množství času a práce, případně osobních dat, jako jsou dokumenty a fotky. Přitom ani nevíme, jestli to jednoho dne nedojde tak daleko, že vám zruší také platební kartu a bankovní účet... nakonec na nic z toho není právní nárok.

(Kdo má deset minut čas – zde hovoří Jordan Peterson o tom, jak mu svého času Google obstavil účet. Naštěstí jej po vzpouře fanoušků dostal zase zpátky.)

No dobrá, co s tím?

Zajímavé je pozorování, které také vyplynulo z jedné varianty Milgramova experimentu. Ochota lidí dávat šoky svým bližním **prudce klesá**, pokud je jich v té místnosti víc a někteří otevřeně odmítnou spolupracovat. V takovém případě pokračovalo v dávání šoků jen 10 % účastníků. No, upřímně, to není zas tak málo, ale podstatně, podstatně méně než většina.

Toto zase při bližším zamyšlení nepůsobí tak překvapivě. Dějiny jsou plné převratů a revolucí, při kterých se autoritářské režimy sesypaly během pár dnů jako domečky z karet, protože se z nějaké zdánlivě banální vzpoury několika jedinců stala lavina. Tenhle potenciál pro skokovou změnu je tam vždycky, pokud s nějakým druhem politiky nesouhlasí většina lidí. Jenže pokud ta většina mlčí, může si každý z nich připadat jako osamělý králíček skrčený v jamce, zatímco nebe nad ním je plné

kroužících orlů s nemilosrdnými očima, kteří by si jej při prvním pohybu všimli.

Princip izolace oběti fungoval už před dobou internetu. Saul Alinsky, levicový aktivista z 60.let 20.století, píše ve své knize "Pravidla pro radikály":

Rule 11: Pick the target, freeze it, personalize it, polarize it. Don't try to attack abstract corporations or bureaucracies. Identify a responsible individual. Ignore attempts to shift or spread the blame.

Pravidlo 11: Vyberte si terč, zaměřte se na něj, udělejte věc osobní, vyhroťte situaci. Nesnažte se útočit na abstraktní firmy nebo úřady. Vyberte si zodpovědného jedince. Nevšímejte si pokusů o přesun nebo rozprostření viny.

SAUL ALINSKY

Z toho plyne jednoduchá, nebo aspoň jednoduše znějící věc: **člověk napadený online davem nesmí zůstat sám**. Někdo se musí postavit na jeho obhajobu, a to i přesto, že to s sebou nese nějaká rizika.

Samozřejmě je na místě uvažovat takticky. Pro některé lidi je riskantnější být prvními protestujícími než pro jiné. Obzvláště zranitelní jsou lidi, které lze snadno nahradit jinými, nebo kteří nemají vysokou institucionální reputaci. Ti by asi s odporem neměli začínat jako první, ale na druhou stranu by také nebylo správné, aby tyhle spory úplně vyseděli stranou. Ideálně by v té bitvě měli tvořit nějaký "druhý až třetí sled", takový ten, který se po půl hodině lité řeže objeví na obzoru a způsobí, že protivníkovi spadne srdce do kašat.

Zodpovědnost za to, být prvním, kdo se postaví na něčí obranu, leží hlavně na těch, kteří jsou ve stabilnějším postavení nebo nad sebou nemají vysloveného pána. Důchodci, živnostníci, nenahraditelní veteráni oboru. Zvláště ten poslední typ, řekněme mu třeba "starý profesor", může strhnout k odvaze řadu svých mladších kolegů, absolventů atd., které svého času dovedl k úspěchu a kteří jej mají v úctě.

Totéž platí pro příslušníky společenských skupin, které jsou v progresivním žebříčku útlaku zařazovány na vyšší příčky. Pokud se třeba ženy-kolegyně veřejně postaví za svého spolupracovníka šikanovaného nějakou genderovou úderkou, značně tím naruší její vnější (a hodně falešné) pozlátko bojovníků za spravedlnost.

Historicky vzato se taková hnutí vždycky ráda tvářila jako reprezentanti obrovských skupin lidí (komunisté dělníků atd.), aniž by k tomu většinou měla nějaký mandát. Ani ti současní internetoví Urválkové jej nemají. Narušit jim tenhle veřejně kultivovaný sebeobraz je pro kvalitu diskuse docela podstatné.

Vzpomenu-li si na jeden hodně výrazný příklad, somálská ex-muslimka Ayaan Hirsi Ali udělala pro kritickou diskusi o islámu opravdu hodně. Její příspěvky a názory se nedaly tak snadno odpálkovat jako *rasisticko-xenofobní nářky starých bílých mužů*, tím spíš, že interní poměry v holandské islámské komunitě znala velmi dobře. Včetně věcí, které by různí imámové rádi zametli pod kobereček.

Malá poznámka na závěr: zatím máme veškeré vyhlídky na to, že tenhle fenomén aspoň v České republice dokážeme zkrotit. Ještě se tu stále drží v úctě svoboda projevu a mechanismus "řekl, co

neměl => zničte mu život!!!” tu není zaběhanou rutinou. To také znamená, že lidé mají menší strach se postavit na něčí obranu.

Aby se tady ale ten mechanismus rutinou **nestal**, k tomu je potřeba dávat pozor na “první pokusné balonky”. Myšlenky dnes překračují hranice snadno, což znamená, že k pokusům o to, importovat tenhle druh jednání do našich poměrů, bude průběžně docházet. A stačí se podívat na běžnou diskusi na internetu, aby člověk viděl, že někteří naši spoluobčané v sobě tu lynčovací mentalitu opravdu mají.

Zatím můžu s potěšením konstatovat, že v případě profesora Tomáše Hudlického se lidé opravdu začínají stavět na jeho stranu, a to jak v Kanadě, tak i u nás. Zás tak jednoduché to ti novodobí inkvizitoři mít nebudou.

Ale hodně to záleží i na tobě, čtenáři. Daleko víc, než se zdá. Proti decentralizované diktatuře je potřeba decentralizované obrany.

MARIAN.KECHLIBAR